

High Amsterdam ~ Van RoXY tot regelgeving

Foto: Jan Carel Warffenus. RoXY 16
juli 1989

De plotselinge doorbraak van house zette het Amsterdamse uitgaansleven in de zomer van 1988 volledig op z'n kop. House ontketende een onstuitbare dansrage die samen met ecstasy stormenderhand het uitgaansleven veroverde. De 'houserevolutie' symboliseerde het omkeerpunt tussen de politiek roerige jaren tachtig en het begin van een nieuw tijdperk waarin de stad weer economisch elan wilde gaan uitstralen. In dit hoofdstuk wordt in grote lijnen de geschiedenis van het hoesetijdperk in de periode 1988-1994 geschetst. Net als bij voorgaande dansrages (onder andere twist, rock-'n-roll en disco) verloopt de houserage, aldus Mutsaers (1998) in drie vergelijkbare stadia:

- (1) een verkennende fase (1987-1989) waarin trendsetters en -volgers iets nieuws ontdekken en gaan cultiveren;
- (2) house breekt door als mainstream (1990-1992) en wordt door 'iedereen' opgepikt; en
- (3) consolidering, grootschaligheid en problematisering (afbraakfase) van house als allesoverheersende stijl na 1993.

In 1995 resulteren de door de media gerapporteerde (drugs)excessen,

verloedering en een forse stijging van gezondheidsincidenten in wettelijk vastgelegde voorwaarden voor het organiseren van houseparty's. De ontwikkeling van house in het Amsterdamse uitgaansleven loopt gedeeltelijk parallel aan de drie geschetste stadia.

Omdat we in de context van dit hoofdstuk niet alleen kijken naar het verloop van een dansrage, maar evenzeer naar de veranderende infrastructuur van het uitgaansleven, spreken we hier liever van:

- (1) een undergroundfase, met een amalgaam van nieuwe spontane uitgaansculturen die voor een belangrijk deel in de illegaliteit plaatsvinden;
- (2) een transitiefase - tussen underground en mainstreaming - waarin de eerste contouren van een gedifferentieerde housecultuur zich beginnen af te tekenen en ecstasy zich begint te verspreiden over de verschillende uitgaansmilieus; en ten slotte
- (3) de mainstreaming en professionalisering van de housecultuur als beginpunt van een voortschrijdende schaalvergroting in de periode na 1995.

De overgangsfases tussen de periodes worden gekenmerkt door nieuwe ontwikkelingen en fenomenen zoals het ontstaan van een (nieuwe) kritische feestmassa met nieuwe feestlocaties, een grote media-aandacht, de snelle verspreiding van ecstasy naar andere groepen en de volwassenwording van de housecultuur, wat uiteindelijk zou uitmonden in de politieke en strafrechtelijke wens tot nieuwe regelgeving. We zullen in grote lijnen het verloop van de 'houserevolutie' schetsen aan de hand van journalistieke reportages en (anekdotische) literatuur (Adelaars, 1991; De Wit, 2008; Giele, 2003; Terphoven & Beemsterboer, 2004; Van Veen, 1994, 2004). Voorts zal gebruik worden gemaakt van de eerste sociaal-wetenschappelijke studie (Korf et al., 1991) naar de aard, verspreiding en risico's van ecstasy op (il)legale housefeesten in Amsterdam, de studies van Fromberg (1991) naar het 'fenomeen' ecstasy en een muzieksociologische invalshoek van Mutsaers (1998) naar dansrages in Nederland.

Nulpunt 1987: de undergroundfase

De ontstaansgeschiedenis van de RoXY belichaamt de essentie van de Amsterdamse kunstscene in de jaren tachtig. Medeoprichter en autonoom kunstenaar Peter Giele was daarvan een typische exponent: een gangmaker beziel met een euforische energie en onder andere betrokken bij Galerie Aorta

in het gekraakte NRC-Handelsbladgebouw, op een steenworp afstand van het Paleis op de Dam. Het maatschappelijk engagement van deze kunstscene leverde allerlei nieuwe artistieke initiatieven buiten het gevestigde kunstmilieu op die ook de aandacht van buitenstaanders wisten te trekken (Duivenoorden, 2000). Giele als rumoermaker en stadsnomade, die al struinend door de stad zijn ogen goed de kost gaf, belandde tijdens een van zijn zwerftochten in 1986 met een vriend bij toeval in kledingzaak Roxy in de Kalverstraat. **[i]** Nieuwsgierig openden de mannen een half openstaande deur achterin de winkel en stuitten op een grote duistere ruimte. “We hoorden duiven fladderen en roken een muffe lucht. Met een zaklantaarn van de eigenaar zijn we naar achter gegaan en ontdekten een oude bioscoop. De projector stond er nog. Over een paar treetjes zijn we naar beneden geklommen en in de oude bioscoop gaan zitten. We besloten dat dit de grootste snackbar van de wereld zou worden” (Giele, 2003:61).

Een snackbar werd het niet, want daar had Amsterdam er al genoeg van. Samen met enkele kompanen vatte hij het plan om een ‘club de salon’ te starten. Want daaraan ontbrak het in de stad die was verteerd door een jarenlange hardnekkige economische crisis en een permanente ‘strijd om de straat’ met de radicale kraakbeweging. De onverwachte ontdekking van een grote lege bioscoop – gelegen tussen Leidseplein en Rembrandtplein – leidde tot een stortvloed aan wilde plannen bij een groep creatieve smaakmakers met een achterban in het homo-, kraak- en feestmilieu. Het was een ongeorganiseerd samenraapsel van mediatypes, artistiekelingen en exponenten uit de underground- en feestscene van de voormalige Koer en Pepclub. Men was het unaniem met elkaar eens dat het uitgaansleven in Amsterdam nieuw leven moest worden ingeblazen met dj’s, shows, acts en feesten, die het midden hielden tussen gezelligheid en avant-gardisme. De RoXY moest een nieuw trefpunt worden, maar anders dan Paradiso, waar de grote zaal na elk concert binnen een mum van tijd werd leeg geveegd door norske portiers. Tegelijk wilden de oprichters ook voorkomen dat de nieuwe club na de opening in oktober 1987 meteen al een ‘gelikt’ en ‘poenerig’ imago zou krijgen.

Ondanks het enthousiasme sloeg het nieuwe concept, na een aanvankelijk voortvarende start, niet aan bij het voornamelijk alternatieve publiek, dat als gevolg van de jarenlange crisis weinig geld te besteden had. Tot overmaat van ramp waren ook de eerste houseplaten geen onverdeeld succes. De trendsettende platenwinkels die al vanaf 1986 house in de schappen hadden staan, konden – in

tegenstelling tot hiphop, dat mede door het succes van Run DMC in datzelfde jaar internationaal doorbrak – deze nieuwe muziekstijl aan de straatstenen niet kwijt. In Chicago maakte house, een verbastering van het woord ‘warehouse’, in de oude pakhuizen furore. Het waren de eerste kruisbestuivingen tussen acid house en ecstasy. De magie van house symboliseerde de transformatie van kille elektronische geluiden tot organische, extreem dansbare ritmes, die de trance-ervaring onder invloed van ecstasy intensiverden en verlengden. In de Amsterdamse RoXY daarentegen ging de lol er al snel vanaf toen dj’s tijdens het draaien van housemuziek glazen bier naar hun hoofd kregen en bezoekers uit protest massaal verstek lieten gaan. Amsterdam was geen uitzondering, want ook elders in Europa waar house werd gedraaid liepen de dansvloeren leeg (Brewster & Broughton, 2000). Toch voelden pioniers als Joost van Bellen en Eddy de Clercq instinctief aan dat house potentie had. **[ii]** Het kwartje moest alleen nog vallen. Maar wanneer, dat wist nog niemand.

Foto: Henny Boogert

Dat moment kwam snel, toen de ‘second summer of love’ via Ibiza naar Manchester overwaaide en feesttoeristen en ‘neo-hippies’ enthousiaste verhalen vertelden over de housefeesten op Ibiza. Toen er in The Bank – een voormalig bankgebouw in de binnenstad – een klein acid house feestje met als motto ‘Disco Hippies on Acid’ werd georganiseerd, inclusief balearische bandana’s, smileys, epileptisch knipperende stroboscopen, rookmachines én ecstasy, raakte alles plotsklaps in een stroomversnelling. Leden van de Londense Soho Connection die ook op het feest aanwezig waren deelden flyers uit voor nieuwe feesten, iets wat

toen compleet nieuw was. Maar acid house kreeg pas echt vaste voet aan de grond na de lancering van drie opeenvolgende feesten van de Soho Connection met als motto 'London comes to Amsterdam' in het eerste weekend van september 1988. Met honderden Britse fans in haar kielzog begint de Britse organisatie het aanstekelijke housevirus te verspreiden. Het wordt een daverend succes: vrijdagavond in studentenflat de Weesper, zaterdagavond een feest in een loods op het KNSM-eiland dat tot 09:00 uur 's ochtends doordendert, en op zondag ten slotte in de Mazzo. Een nieuwe muziekrevolutie was geboren. Amsterdam behoorde tot de eerste steden op het Europese vasteland waar house na een moeizaam begin aansloeg.

Ook de RoXY was gered, want in de daaropvolgende weken stond het publiek tot aan de Munt in de rij. De acidrage was in alle hevigheid uitgebroken. In een mum van tijd stond de RoXY bij de incrowd te boek als dé hoesent waar ecstasy werd gebruikt en verkrijgbaar was. Toen de acidrage zich begon te verspreiden over de stad werd MDMA (ecstasy) in november 1988 onder de Opiumwet gebracht. **[iii]** Hoewel de eerste signalen over ecstasy in Amsterdam al uit 1985 dateerden, was er ondanks de inspanningen van sommige pioniers nog geen markt voor de geïmporteerde Amerikaanse ecstasy (Adelaars, 1991).

Ze raakten, net als met de eerste houseplaten, hun pillen aan de straatstenen niet kwijt. Dat gold overigens niet voor de Bhagwanvolgelingen die voor hun therapeutische groepsessies ecstasy betrokken via enkele aanvoerlijnen uit de Verenigde Staten (Adelaars, 1991). De 'magic summer' was in dit circuit al een jaar eerder, in 1987, gestart. Het gebruik van ecstasy in de pre-houseperiode vindt voornamelijk plaats in kleine selecte gezelschappen met internationale contacten. Ecstasy gold vooral in die begintagen als een therapeutisch getint thuismiddel dat in een rustige omgeving zonder al te veel externe prikkels werd genomen om tot groter zelfinzicht te komen (hoofdstuk 8). Precies zoals ook de heruitvinder Alexander Shulgin en zijn vrouw hun ecstasyervaringen onder het genot van klassieke muziek samen met vrienden beleefden (Shulgin & Shulgin, 1991).

De komst van ecstasy in Amsterdam

De media associeerden house vrijwel meteen met ecstasy (Korf et al., 1991; Mutsaers, 1998). Wanneer in 1987 in weekblad Elsevier een van de eerste artikelen over ecstasy verschijnt, volgen de andere weken dagbladen al snel, en aansluitend duiken ook actualiteitenprogramma's op tv er bovenop. Het journaal

is vrijwel unaniem positief over de nieuwe 'wonderpil', die dansende menigtes in extase brengt en mensen doet volschieten van compleet geluk. "Het is net zoiets als aan iemand die nog nooit verliefd is geweest, proberen uit te leggen wat verliefd zijn is", aldus een journalist in Elsevier (7 maart 1987).

Ruim een jaar later spoelt in de media de eerste 'ecstasygolf' over Nederland. Opvallend is dat journalisten - waarvan sommigen uit eigen ervaring - superlatieven tekort komen in hun beschrijving van ecstasy, dat een sterk erotische werking zou hebben en op houseparty's en in trendy discotheken werd geslikt. De koppen in de media logen er niet om: 'Een pil voor de wereldvrede' (Haagse Post, 6 augustus 1988), 'XTC: te mooi om waar te zijn' (Nieuwe Revu, 4 augustus 1988), of 'Met een ecstasietje heb 'je de nacht van je leven'' (NRC-Handelsblad, 6 augustus 1988).

Door alle media-aandacht verschoof het beeld van ecstasy van een therapeutisch middel naar dé nieuwe feest- en liefdesdrug, die je ten minste één keer in je leven geprobeerd moest hebben als je wilde meetellen in het uitgaansleven. De boodschap was overgekomen, want toen de Fun Club op oudejaarsavond 1988 in het VOC Theater haar eerste feest organiseerde, ging het publiek volgens de daar aanwezige dj's en organisatoren compleet uit zijn dak op ecstasy. House mocht dan wel een nieuw ritme introduceren; het was ecstasy dat de menigte volgens ingewijden aan het dansen kreeg.

De RoXY was in de beginperiode het nieuwe magische centrum. De voormalige bioscoop beleefde hoogtijdagen, dankzij het doorzettingsvermogen van een groepje 'believers' die zich op het dieptepunt van het doemdenken met groot enthousiasme in een wild en onzeker avontuur hadden gestort. De hoge aanloopkosten, de aanvankelijke scepsis van het publiek, de grote impasse in het creatieve team na het uitblijven van het succes, en dan, op de drempel van een faillissement, de verlossende doorbraak van house. Zeker in de beginperiode werd de RoXY bevolkt door een scene die op eigen initiatief aan de schaduw van de donkere jaren tachtig had weten te ontsnappen.

Het plotselinge succes van house heeft er zeker toe bijgedragen dat er in Amsterdam iets unieks gebeurde dat op een dergelijke schaal nog niet eerder was vertoond. Een invasie van hordes gewapend met fluitjes, toeters en andere feestelijke parafernalia deed Mokum bijna letterlijk op zijn palen trillen. Uit getuigenissen van zelfs de meest nuchtere dj's valt op te tekenen dat menigeen

onvergetelijke, soms trancemagische of religieuze momenten beleefde die bij velen in het geheugen staan gegrift. Sommigen zagen 'energiespiralen' en 'liefdesaura's' en hadden intense existentiële ervaringen van menselijke versmelting en collectieve extase, vloeibaar dansend op hetzelfde ritme, één met de muziek. House als een vorm van neo-tribalisme met de dj als sjamaan, het kampvuur door laserlicht vervangen en de trommels tot speakers getransformeerd. Opvallend is dat dj's overeenkomsten zien tussen de hallucinatoire repetitieve Afrikaanse ritmes en de moderne ervaring van een fluïde tribale clubcultuur. Dj Dimitri hierover: "Je neemt het publiek mee op een journey, door de jungle, de stad, door de industrie" (Van Veen, 1994:61). De 'houserevolutie' was tegelijkertijd een 'chemische revolutie'; ecstasy was vrij abrupt op grote schaal beschikbaar voor zowel de jonge als de oude feestgarde. De oorspronkelijke bezoekersgroep - een bonte verzameling van creatief, underground, homo, alternatief, glamour, freak en chique - had al de nodige ervaring met amfetamine, LSD, cocaïne, en sommigen ook met heroïne. Maar ecstasy was het bindmiddel tussen de politiek geëngageerde jaren tachtig generatie en de 'absolute beginners' die het uitgaansleven net begonnen te ontdekken. Als nieuwe 'psychedelische amfetamine' was ecstasy ook de connectie tussen het LSD-tijdperk van de hippies en het amfetaminetijdperk, dat eerder hoorde bij rock-'n-roll en punkrock. Het jaar 1988 kan als historisch kantelpunt worden gezien in de jongerencultuur. De nieuwe ideologie was geen protestbeweging, maar een die ongebreideld plezier en hedonistisch genot nastreefde. Ecstasy gold als katalysator voor de opkomst en uitbreiding van een nieuw Amsterdams nachtleven. Ook de gebruikersmarkt veranderde ingrijpend. Amfetamine en cocaïne, respectievelijk in de jaren zeventig en tachtig de meest populaire stimulantia, verdwenen (tijdelijk) naar de achtergrond. Een deel van de uitgaansscene, dat niet onder de indruk was van ecstasy en house, bleef trouw aan cocaïne en/of amfetamine. Maar ook was er een segment dat na jarenlang gebruik van cocaïne juist nieuwsgierig was naar ecstasy en housefeesten.

Toen de nieuwe feestcultuur in 1989 goed op stoom begon te komen verdween ook de aanvankelijke scepsis bij journalisten van de traditionele rockpers, die house aanvankelijk hadden afgeschilderd als 'koude' en 'zielloze' muziek. Dansen, dansen, dansen was het nieuwe parool. Het nieuwe adagium was 'go with the flow'. Uit talrijke verhalen en partyreportages spreekt een grote verwondering over de onverwacht snelle omwenteling, de collectieve feesteforie en de massale omarming van house. De magische uitwerking van ecstasy droeg bij aan een sfeer

van ongekend optimisme, wederzijdse liefde en vrijheid. Het succes van house leidde tot een reïncarnatie van de Homo ludens, ditmaal flirtend in gewaagde lingerie of pronkend met ontbloot bovenlijf, wuivend met een waaier om de feesthitte te verdrijven. De oorspronkelijke Amerikaanse 'scholen' van housemuziek (met belangrijke Europese invloeden) waren Chicago (house), Detroit (techno) en New York (garage), en trokken voornamelijk een zwart uitgaanspubliek. In Amsterdam was het, net als in andere Europese steden, een muziekstijl voor een voornamelijk wit uitgaanspubliek, afkomstig uit kringen van new wave, Bhagwan, disco, punk, hippies en krakers óf stappers zonder feestverleden. Op de dansvloer en in trance was iedereen gelijk: van caissière tot fotomodel, van bouwvakker tot makelaar, fladderende nachtvlinders en stralende morgensterren alom. In het foto-overzicht van Cleo Campert, 'huisfotografe' van de RoXY, valt in die ongedwongen beginperiode vooral het omslagpunt op: "Het moment dat de zweetdruppels door de foundation dringen, de heldere blik starend wordt, de bewegingen iets robotesk krijgen, de fase waarin mensen tijdens toiletbezoek naar zichzelf gaan grijnzen in de spiegel en zichzelf heyheyhey toespreken. Alles onder controle, nog net" (Gerson, 2002).

Transitiefase: van underground naar mainstream

De influx van (underground)party's doet de snel aanzwellende housescene vanaf 1987 uitwaaiëren van loodsen naar zwembaden en van sporthallen naar veehallen. De gekraakte 'Silo' (Graansilo Korthals Altes aan de Westerdoksdijk) groeide uit tot een van de meest gedenkwaardige undergroundlocaties. Toen house bovengronds kwam begonnen voetbalsupporters, 'Leidsepleinjongeren' en sportschooltypes zich te roeren op feesten. De 'elitaire' RoXY probeerde deze groepen buiten de deur te houden. De iT, onder leiding van Manfred Langer, pakte het anders aan. Deze nieuwe club ging direct na de opening in 1989 in de vijfde versnelling. House was inmiddels hot. Op kriskras geplaatste dansplateaus mocht iedereen zich een ster wanen. De iT was een doorslaand succes en werd al snel het symbool van het ontluikende homohedonisme in gay capital Amsterdam. Van leer- tot relnicht en van Hollywood tot Brazil: het hele homospectrum was er vertegenwoordigd in een theatrale, extravagante en 'high-energy' ambiance. De club besloot als eerste om vippers te vertroetelen. Door alle media-aandacht raakte de club ook in zwang bij een groeiende groep hetero 'pottenkijkers' die de exclusieve uitspattingen wel eens met eigen ogen wilden zien. Na de dood van Manfred Langer in 1994 ging het langzamerhand achteruit met de iT. Vergeleken met de undergroundachtige varianten die in de RoXY te horen waren draaide club

iT meer toegankelijke housemuziek. Housefeesten werden ook door andere discotheken en de voormalige jongerencentra de Melkweg en Paradiso als aantrekkelijke inkomstenbron gezien. Er was zoveel publiek dat nieuwe feestorganisaties als The Beat Club moeiteloos een loods kon vullen met ravers. Het idee om eerst een vergunning aan te vragen kwam bij de meesten gewoon niet op. Rond 1990 vonden er tientallen illegale feesten plaats (onder andere Mayhem, Multigroove, Luna) onder soms zeer primitieve omstandigheden. Een lege loods, een aggregaat en een geluidsinstallatie, meer was er niet nodig voor een feest dat tot het ochtendgloren doorbeukte. Als de politie er uiteindelijk toch lucht van kreeg, was er al zo'n grote feestmassa op de been dat ingrijpen of ontruimen geen zin meer had. Organisatoren van het eerste uur herinneren zich dat er snel even een plaat van Michael Jackson werd opgezet als de politie in aantocht was. Ondertussen reisden de ecstasypillen met uitbundige feestgangers mee in tasjes, bh's, broekzakken, rugzakjes, laarzen of tussen de sigaretten. Er werd nauwelijks gecontroleerd door portiers, waarvan sommigen zelf ook stoned waren.

Het succes van house was interessant voor de kledingindustrie, die ladingen broeken en met smileyprints bedrukte T-shirts produceerde. Ook speelgoedwinkels deden goede zaken: fluitjes, sloopstoeters, duikbrillen, flippers, hoedjes en maskers gingen als warme broodjes over de toonbanken. De bakken in de platenwinkels puilden uit met nieuwe buitenlandse house-releases op vinyl. De houseplaten die een jaar eerder voor nog een habbekrats waren gedumpt, waren plotsklaps collectors items geworden bij de nieuwe lichte dj's van eigen bodem die zich gingen toeleggen op het produceren van de eerste houseplaten.

De flyer, een volstrekt nieuw communicatiemiddel in het pre-gsm-tijdperk, was zeer effectief. Feestgangers konden elke weekend kiezen uit een groot aanbod aan obscure feesten in grote loodsen of op kleine locaties als Planet-E, een gekraakte sauna aan het Damrak, of vrachtschip Subtopia aan de Ruyterkade. Radio 100, een illegaal radiostation dat gevestigd was in een kluis van de gekraakte lettergieterij Tetterode, kondigde tussen de nieuwste house-releases 'geheime' feesten aan op locaties waar de luisteraars nog nooit van hadden gehoord.

House bleek geen eendagsvliege, maar een nieuwe feestcultuur die als een inktvlek over de stad uitvloeide. Het bezoek aan een housefeest was een avontuur

op zich. Samen met vrienden 'on the road' op weg naar een onbekende bestemming. De actieradius van feestgangers leek elke maand groter en strekte zich al snel uit over de gemeentegrens tot diep in de Randstad. Feestvierders die van geen ophouden wisten stroopten de eerste afterparty's af. Na het feesten was het Vondelpark voor velen de ultieme 'chill out' plek om uit te 'spacen'.

Ontwerp Donald Beekman BOXL Studio. Flyer eerste Dance Valley 1995

Massificatie en diversificatie

De houserage verbreedde zich in hoog tempo van een oorspronkelijk (semi-)illegaal undergroundfenomeen tot de dominante muziekstroming in alle toonaangevende clubs en verspreidde zich ook razendsnel over andere grote Europese steden. De eerste Love Parade in Berlijn (1991), met een kleurrijke stoet van 7.000 dansende feestgangers, was hier het tastbare bewijs van. Door het huwelijk met ecstasy kreeg house de massa aan het dansen. Zodoende kon de oorspronkelijke undergroundfeestcultuur zich in korte tijd te ontwikkelen tot mainstream.

Begin 1990 werd in elke 'serieuze' discotheek house gedraaid. House werd een duidelijk herkenbare stijl in de hedendaagse popmuziek, en ontwikkelde zich in drie jaar tijd tot een populaire cultuur met een aan de computertechnologie ontleende beeldtaal en jargon. Kort nadat de RoXY in 1991 in een persbericht had laten weten dat de club het na vier jaar voor gezien hield, organiseerde The Beat

Club onder leiding van Per (huis-dj van de Melkweg) de eerste 'megarave' in Rotterdam. De RoXY wilde het over een andere boeg gooien: "Wat ooit begon als een bruisende, levenslustige scene die een broederlijke sfeer van peace, love & happiness uitademde, is inmiddels verworpen tot een glasharde, kille en ordinaire massahysterie" (De Wit, 2008: 173). Als tegenreactie lanceerde de RoXY een nieuwe programmering: 'Hard' voor gays op woensdag, 'Hi-Tech Soul Movement' van dj Dimitri op donderdag, soulvolle house en disco van KC the Funkaholic op vrijdag, en Oké house op zaterdag, met dj-cracks van uiteenlopende pluimage. De nieuwe programmatische indeling van verschillende muziekgenres zou spoedig navolging vinden in andere clubs. Maar de artistieke ommezwaai was ook een teken dat de aanvankelijke verbroedering van house mede door het succes was ontaard in massificatie én grootschalig ecstasygebruik, met de daarbij horende gezondheidsincidenten. Nieuwe subgenres vertakten zich als een rhizomen aan de snel groeiende houseboom. De acidzaaiers van het eerste uur hadden een orkaan geoogst, met als gevolg dat ze zelf een fractie werden in een snel uitdijende feestcultuur, met andere mores en andere dj's. Het aantal beats per minute (BPM) werd steeds dominanter in de profilering van de muziekstijlen. Deze ontwikkeling vloeide automatisch voort uit de technologische innovaties en globalisering die al in een eerder stadium de trans-Atlantische vlucht van house en techno naar Europa hadden bespoedigd. Bij de mainstreaming van het genre werden de eerste tekenen van een waterscheiding tussen harde en zachte of 'mellow' varianten van house in 1991 zichtbaar. De harde varianten waren schatplichtig aan de elektronische techno, terwijl de mellow richtingen meer gebruik maakten van warme vocalen die dichterbij de oorspronkelijke 120 BPM bleven. Platenmaatschappijen haakten hierop in door verschillende genres op verzamel-cd's en populaire mix-cd's uit te brengen op een snel groeiende muziekmarkt. De eerste Thunderdome feesten van ID&T vormden de bakermat voor de gabberstroming, die een explosieve groei van het hardcoregenre inluidde en halverwege de jaren negentig haar hoogtepunt bereikte. Hierdoor waren ID&T en Q-dance aan het begin van de 21e eeuw uitgegroeid tot de grootste partyorganisatoren van Nederland (en Europa).

Mainstreaming: de dance industrie

Feestorganisaties die in de beginperiode van house hun sporen hadden verdiend met (illegale) feesten, begonnen halverwege de jaren negentig met de programmering van nieuwe grote 'events'. Spontane (illegale) houseparty's veranderden als gevolg van nieuwe regelgeving rond openbare orde en veiligheid

langzamerhand in periodiek terugkerende evenementen. De grotere mobiliteit van jongeren was daarbij een belangrijke factor; met name in het weekend - en dan vooral in het zomerseizoen - heerst er een koortsachtige verplaatsingsdrift van groepen jongeren die soms ver buiten de eigen woonplaats en regio evenementen van landelijke allure bezoeken. De sterke groei van de house industrie leidde ertoe dat dance-organisatoren soms voor meerdere jaren contracten afsloten met gemeenten en particuliere uitbaters van (sport)hallen, congrescentra, recreatiegebieden, et cetera. Door de overvolle dance-agenda werd de meerwaarde van een feest steeds belangrijker om het verwende publiek te verleiden.

De professionalisering van de dance-industrie nam een grote vlucht met steeds meer grootschalige overdekte en openlucht events. Deze spectaculair geregisseerde massafeesten luidden een nieuwe fase in. Vijf ontwikkelingen liggen hier volgens Schaap et al. (2009) aan ten grondslag:

- (1) economische groei, vrije tijd en mobiliteit;
- (2) technische ontwikkelingen;
- (3) toename van mega-evenementen;
- (4) commercialisering en professionalisering en
- (5) individualisering en behoefte aan collectiviteit.

Bovengenoemde ontwikkelingen vertegenwoordigden nieuwe structurerende principes in het uitgaansleven. Een (dance-)event geldt tegenwoordig als het feestsummum; een 'psychedelische Efteling ervaring' ('neurodisney') waar de feestmeute in een gecontroleerde en begrensde vrijzone collectief 'uit z'n dak' kan gaan, en waar naast muziek ook volop secundair vermaak (onder andere paaldansen, biechtboxen, theateracts, bungeejumping) wordt aangeboden (Nabben et al., 2008). Dankzij de tienduizenden bezoekers van de talloze grote en kleine party's overal in Nederland groeiden de danceorganisaties binnen enkele jaren uit tot de belangrijkste peiler van de Nederlandse vrijetijdsindustrie (KPMG, 2002).

Foto: onbekend. Dance Valley 2003

Commercialisering en professionalisering

Dance Valley, dat was geïnspireerd op het Britse Glastonbury festival, beet in 1995 als een van de eerste professionele organisaties de spits af met een (tot op heden jaarlijks terugkerend) buitenevenement in recreatiegebied Spaarnwoude (8.000 bezoekers). Het dagprogramma bood vooral mellow housemuziek om de rumoerige en rauwe hardcore scene te ontmoedigen. Dankzij de overweldigende belangstelling groeide het bezoekersaantal gestaag tot een recordaantal van 80.000 bezoekers in 2001. **[iv]** De oorspronkelijke gedachte om vanuit het 'vrijheid blijheid' gevoel een feest te organiseren zonder hekken en andere belemmeringen werd aan het eind van de jaren negentig verlaten door de rap toenemende invloed van commerciële sponsoring, het creëren van vip-domeinen, et cetera. Dit was een duidelijke trendbreuk met het amateuristische verleden, waarbij geld verdienen in eerste instantie niet de hoogste prioriteit had. Op de eerste edities waren veel sponsors nog huiverig om te investeren omdat de dance scene als een drugscultuur werd beschouwd, hoewel daarbij vooral aan de grote gabberfeesten werd gerefereerd. Na de eeuwwisseling verdween deze terughoudendheid. Grote bedrijven als Red Bull, Coca Cola en Philip Morris ontdekten opeens het interessante marktpotentieel van de dancecultuur en kwamen met grote sommen geld over de brug. **[v]** In navolging van Dance Valley organiseerden vanaf midden jaren negentig meer organisaties jaarlijks één of meerdere edities (Terphoven & Beemsterboer, 2004). **[vi]** In het besef dat hypes ook gecreëerd kunnen worden met behulp van nieuwe technologische middelen en communicatieve innovaties, volstond flyereren niet meer als enig publiciteitsmedium.

Toen de gabberfeesten aan het eind van de jaren negentig over het hoogtepunt waren en de markt voor gabbermuziek begon in te zakken, besloot het ID&T concern tot een radicale koerswijziging door over te stappen op trancemuziek, die melodieuzer, langzamer en melancholischer klonk. De ster van Thijs Verwest, alias Tiësto, begon vanaf 1999 te rijzen. Top-dj's ontvingen op dat moment 10.000 euro voor twee uur draaien. Rond de eeuwwisseling bood een handvol toonaangevende dance organisaties een platform voor alle elektronische stijlen die er op dat moment bestonden. Om de scepsis van bestuurders en de aanhoudende negatieve berichtgeving in de media te counteren, werd er op verzoek van verschillende dance organisaties een rapport over de dance industrie gepubliceerd (KPMG, 2002). Dit rapport gold als een belangrijke katalysator voor de acceptatie van de geprofessionaliseerde dance industrie bij onder andere de overheid (Terphoven & Beemsterboer, 2004). Volgens een door de dance industrie geïnitieerd marketingonderzoek zijn voor veel bezoekers van dancefeesten de muziekstijl en dj-line-up van primair belang, gevolgd door een goede sfeer en gezelligheid. Bij het algemene uitgaanspubliek is dit precies andersom (Den Hertog et al., 2006).

Dansliefhebbers kunnen tegenwoordig kiezen uit een groot scala aan party's. In de filosofie van Sensation - een jaarlijks terugkerend feest in de Amsterdam ArenA van ID&T - draait het vooral om de 'totaalervaring'. Bezoekers komen niet meer alleen voor de muziek, maar voor een compleet belevenisconcept (Pine & Gilmore, 1999): de emotionele beleving van het gedeelde moment binnen het tijdelijke feestcollectief. De beleefde feesttijd wordt gemaximaliseerd en geïntensiveerd door het insceneren van technologisch effecten die de zintuigen stimuleren en behagen. Een belangrijke succesfactor van dancefeesten is dat ze aansluiten bij de behoefte van jongeren aan collectieve vormen van recreatie en vermaak (Duyvendak & Hurenkamp, 2004). Behalve spektakel bieden dance-events ook een tijdelijke ontsnapping uit de realiteit, het routinematige en de als dwingend ervaren prestatie maatschappij, die tijdelijk wordt vervangen door een collectief genoten ongedwongen samenzijn (Elias & Dunning, 1986; Mutsaers, 1998). Ondanks verschillende leefstijlen delen de bezoekers dezelfde passie voor elektronische muziek en zien ze elkaar als 'gelijken', hetgeen hen tevens de mogelijkheid biedt tot het leggen van nieuwe sociale contacten. Door de toegenomen mobiliteit is afstand geen obstakel meer (Den Hertog et al., 2006; Metz, 2002). Aan het begin van de 21e eeuw heeft de dance industrie zich geconsolideerd, maar de markt is grillig geworden en de grenzen van de groei

lijken in zicht. Terwijl nieuwe organisaties in dezelfde nationale feestvijver vissen, richten de grote dance organisatoren hun pijlen steeds meer op het buitenland. ID&T maakt plannen om danceparty's als Nederlands exportproduct op de Europese kaart te zetten. Het succesvolle Sensation White concept wordt als een cross-over gezien tussen Cirque du Soleil en The Lion King. Kortom: een dance-event als theatershow. In 2009 wordt het concept in twintig Europese landen - van Moskou tot Madrid - gelanceerd. Andere organisaties richten zich op reizen naar utopische feestparadijzen als Ibiza, Goa en Miami.

De roep om nieuwe regelgeving

Ecstasy kwam in 1989 onder de nationale aandacht door een reportage van Brandpunt (KRO) waarin televisiebeelden werden uitgezonden van een 'illegaal' ecstasy laboratorium. Hoewel al snel bleek dat alles in scène was gezet, werden het oprollen van illegale laboratoria en processen tegen producenten een vast onderdeel in de berichtgeving over ecstasy (Korf et al., 1991). Het feestcircuit werd in de zomer van 1989 met andere problemen geconfronteerd toen uitbundige feestvierders en voetbalfans zich massaal lieten gelden op acid house avonden, en de Amsterdamse Mazzo op last van de politie werd schoongeveegd (Adelaars, 1991). Housefeesten kregen een drugsreputatie in de sensatiebeluste media, terwijl de politie de handen vol had aan wilde feesten die (soms spontaan) ontbrandden op de meest vreemde locaties. Een hoofdagent zag na enkele observaties op houseparty's een 'onmiskkenbaar verband' tussen het gebruik van ecstasy en housemuziek. In het Algemeen Politieblad pleitte hij voor repressief optreden tegen houseparty's omdat er 'fors werd gedeald, geslikt en geblowd' (Hengsdijk, 1989). Niet veel later werd het interieur van een Amsterdamse moskee door bezoekers van een naburig housefeest vernield en met poep besmeurd. De politie nam het incident hoog op en stelde een onderzoek in. Toen even later ook nog een bezoeker op een houseparty zijn knie verbrijzelde door, volgens de politie, een combinatie van ecstasy en house, leek de maat vol. De autoriteiten kwamen in actie. Als gevolg van deze incidenten en observaties van politie in burger werden tijdens een politieactie bij de Melkweg eind 1989 dertien personen gearresteerd, waaronder zeven Britse en Nederlandse dealers. Er werden enkele tientallen pillen in beslag genomen. Een woordvoerder liet weten dat het de politie menens was. Via de afdeling Bijzondere Wetten werden zaaleigenaren benaderd en gewezen op de risico's. De feesten konden niet zomaar worden verboden, maar de politie stond 'georganiseerd drugsgebruik' niet toe (Korf et al., 1991).

In 1989 ontstond op oudejaarsnacht onder fanatieke partygangers enige beroering toen drie geplande feesten op last van de politie werden afgeblazen. Er leek rond deze periode sprake te zijn van willekeur bij de autoriteiten. Sommige feesten kregen het groene licht terwijl andere, zoals de eerste grote acid house party in de Amsterdamse RAI in het voorjaar van 1990, aan banden werd gelegd. Uit angst voor ongeregelheden verbood de politie het feest toen de kaartverkoop al in volle gang was. Er zouden naar verwachting 7.000 feestgangers komen. Toen de organisatie wilde uitwijken naar de RoXY, dreigde de politie met sluiting indien het feest toch door zou gaan. De politiedruk leidde enkele weken later tot een protestactie toen op Koninginnedag duizenden mensen her en der in de binnenstad op spontaan gekraakte terreintjes dansten onder het aan Run DMC ontleende hiphop motto 'Fight for your right to party'. Het hek was van de dam, want een paar maanden later scandeerden honderden Ajax-fans bij het halen van de kampioentitel op het Leidseplein: 'Hasj, coke en pillen, dat is wat we willen' (Adelaars, 1991).

De berichtgeving in de media begon na een aanvankelijke hosannaperiode langzaam te veranderen. De gevaren van ecstasygebruik kwamen steeds meer op de voorgrond te staan, waarbij de beschuldigende vinger steeds vaker wees naar de rumoerige voetbalsupporters en andere Leidsepleinjeugd, die beter bekend stonden onder hun geuzennaam 'gabbers' (Korf et al., 1991). Omstreeks 1991 begon de bedrijfsleiding van de RoXY zich flink zorgen te maken over de onuitroeibare ecstasyhandel en het forse gebruik onder haar bezoekers.

Toen de bedrijfsleiding de politie hiervan op de hoogte bracht reageerde deze na enkele bezoeken van undercoveragenten vrij laconiek. Ondanks eerdere waarschuwingen tegen andere zaaleigenaren zag de politie kennelijk weinig noodzaak om op te treden tegen de drugshandel, met als argument dat er onvoldoende menskracht was (De Wit, 2008). Er was soms geen peil op te trekken, want een jaar later (in 1992) werd de tot feestschip omgebouwde vrachtboot Subtopia op last van de politie gesloten omdat deze niet aan de veiligheidseisen voldeed. In 1993 komt de Amsterdamse politie op grond van artikel 140 van het Wetboek van Strafrecht ('deelname aan een organisatie met crimineel oogmerk') in actie met de arrestatie van enkele houseparty-organisatoren (Kuipers, 1993). Dergelijke incidenten versterkten de politieke wil van het stadsbestuur om organisatoren van houseparty's aan strengere voorwaarden te onderwerpen. Volgens Mutsaers (1998) bereikte de berichtgeving

rond de 'verloedering' van houseparty's in 1994 een hoogtepunt toen media meldden dat er op een grote houseparty 200 mensen ziek waren geworden van slechte kwaliteit ecstasy.

Tweesporenbeleid: preventie én repressie

De overheid begon zich te realiseren dat de bestaande regelgeving onvoldoende was om adequaat te kunnen anticiperen op de snel uitdijende feestcultuur en de popularisering van ecstasy. In 1989 werd een Safe House Campagne (SHC) gestart - een initiatief van het Adviesbureau Drugs - dat gericht was op de veiligheid en kwaliteit van grootschalige manifestaties. Organisaties kregen desgewenst in de voorbereidingsfase van een houseparty veiligheidsadviezen (onder andere voordeurbeleid, klimaatbeheersing, inrichting, EHBO) en ook werden er trainingen (onder andere fouilleertips voor security en training voor EHBO'ers) aangeboden. Het SHC-team was op de feesten om voorlichting te geven over riskant drugsgebruik, safe seks en rijden onder invloed. Tegelijkertijd was er nauw contact met de aanwezige EHBO om adequaat te kunnen optreden bij eventuele calamiteiten (Bruin et al., 1998; Spruit, 1997). De pop-sociologe Mutsaers constateert dat vóór house 'performance enhancing drugs' in het uitgaansleven nog nooit zo bedreigend zijn geweest voor de openbare orde. Dansrages reflecteren perioden waarin grensoverschrijdende normen en waarden worden geuit, zich manifesteren of (opnieuw) ter discussie komen te staan. "Om de zoveel tijd heeft een nieuwe generatie nieuwe eigen dansmuziek nodig om zich op uit te leven. Ze vraagt daarbij niet om goedkeuring van de goegemeente of een stempel van de vereniging van moraalridders. Tijdens dansrages worden er veranderingen geforceerd omdat de maatschappij zich aanpast aan de veranderende omstandigheden in het uitgaansleven" (Mutsaers, 1998:251). In dit licht bezien is het niet vreemd dat de gevestigde horeca door het grote succes van de houseparty's in 1992 de tijd rijp achtte om de strijd aan te binden met de illegale houseparty's. Niet zozeer vanuit moreel besef, maar eerder uit belangenschade en inkomstenderving.

Tot en met 1996 werden er negen waarschuwingcampagnes gevoerd wegens een onverantwoord geachte hoeveelheid pillen met een hoog risico of met een wisselende dosering (Mensink et al., 1997; Spruit, 1997).**[vii]** Maar ondanks deze inspanningen bleef er sprake van soms fors ecstasygebruik. Tussen 1990 en 1995 registreerde het NVIC (Nederlands Vergiftigingen Informatie Centrum) een sterke stijging van het aantal ecstasyintoxicaties (Joore & Meulenbelt, 1996).**[viii]**

Met een fijne journalistieke neus voor morele paniek rond een nieuw sociaal verschijnsel als house en ecstasy voelde De Telegraaf in 1993 de bui al hangen. 'Het was wachten op de eerste doden' (Van den Heuvel, 1993). Deskundigen schatten dat er in Nederland tot en met 1996 ten minste tien personen zijn overleden aan de acute gevolgen van ecstasy gebruik (Konijn et al., 1997). Mede als gevolg van 'ecstasy incidenten' - op housefeesten dan wel in de privésfeer - en de daaruit voortvloeiende Kamervragen riep het Ministerie van VWS naar aanleiding van een beleidsnotitie in 1994 verschillende werkgroepen in het leven die zich zouden buigen over preventie, richtlijnen voor regelgeving en registratie en monitoring. In 1995 werd de nota Stadhuis en house door het Ministerie van VWS ter beschikking gesteld aan de Nederlandse gemeenten. Met het oog op de beperking van gezondheidsrisico's en overlast werden er handreikingen gedaan betreffende de aanwezigheid van security, politie, brandweer, GGD, de milieudienst, et cetera. **[ix]**

De aanwezigheid van een pillentest service werd in Stadhuis en house (1995) als een nadrukkelijk advies geformuleerd aan gemeenten die vergunningen verstrekten aan partyorganisaties. Deze nota gold ook in Amsterdam als uitgangspunt voor het ontwikkelen van nieuwe regelgeving. In de peer-educatieve sfeer werd in 1996 Unity opgericht onder de bezielende leiding van Jaap Jamin van Jellinek Preventie. **[x]**

Conform de traditie van het Nederlandse drugsbeleid trachtte de overheid in de loop van de jaren negentig met behulp van nieuwe (deels vrijblijvende) randvoorwaarden housefeesten zoveel mogelijk in goede banen te leiden, de ecstasymarkt te monitoren en tevens strafrechtelijk te bestrijden. De ontwikkeling van een tweesporenbeleid behelsde enerzijds een preventieve lijn die de gebruikersmarkt vanuit gezondheidskundige optiek benaderde en waarin harm-reduction en monitoring centraal stonden. Anderzijds wilde de justitiële repressieve lijn de ecstasymarkt aanpakken op handel en productie, met als gevolg de oprichting in 1996 van de Unit Synthetische Drugs (USD) (hoofdstuk 7).

Conclusie

De houserevolutie markeerde het keerpunt tussen de politiek roerige jaren tachtig en het begin van een nieuwe economische en culturele bloeiperiode. Deze liep parallel aan de verspreiding van house en ecstasy in drie opeenvolgende fases (1988-1994): een *underground fase*; een *transitiefase* en een fase van *mainstreaming* en *professionalisering* van de housecultuur als beginpunt van de

voortschrijdende schaalvergroting en massificatie na 1995. De overgangsfases tussen de periodes kenmerken zich door de aanwas van nieuwe feestmassa's en locaties, elkaar snel opeenvolgende fenomenen in het nachtleven, een constante media-aandacht en een brede verspreiding van ecstasy. Na een aanvankelijke jubelperiode begon de beeldvorming in de media te veranderen toen de gevaren van het massale ecstasy gebruik op de voorgrond kwamen te staan. De politie die in het begin van de jaren negentig door de grote aantallen feestgangers soms het nakijken had, greep - onder andere op grond van onvoldoende menskracht - maar zelden in. Door aanhoudende gezondheidsincidenten nam de roep om meer regelgeving toe en wist het stadsbestuur organisatoren van houseparty's te onderwerpen aan strengere voorwaarden. Vanaf midden jaren negentig maakten spontane (illegale) houseparty's - mede door de nieuwe regelgeving rond openbare orde en veiligheid - steeds meer plaats voor periodiek terugkerende dance-events. In de loop van de jaren nul bereikte de dance industrie een verzadigingspunt, waardoor de behoefte aan expansie naar andere grote Europese steden groter werd.

NOTEN

- i.** De in 1912 geopende bioscoop Cinema Palace, was na de verkoop in 1927 aan bioscoopexploitant Abraham Tuschinski omgedoopt tot de Roxy. De Roxy bioscoop, die in de Tweede Wereldoorlog werd geconfisceerd door de Duitse bezetters, sloot voorlopig haar deuren in 1983 (Van Bueren, 1998).
- ii.** Beide heren begrepen de ziel van house pas goed toen zij in Boccaccio, een Belgische discotheek waar veel new beat en house werd gedraaid, onder invloed van een ecstasypil de 'psychedelische' werking ontdekten. Het gevoel dat muziekbeleving ook een lichamelijke ervaring kon zijn, maakte diepe indruk.
- iii.** Ecstasy werd zoals later bleek niet zozeer in de Opiumwet opgenomen omdat het gebruik in eigen land daartoe aanleiding gaf, maar vooral als signaal naar het buitenland (Korf et al., 1991).
- iv.** Na de 'ramp' in 2001 (hoofdstuk 12) wordt het bezoekersaantal bij de daaropvolgende editie in 2002 teruggebracht tot 40.000.
- v.** Uit onderzoek naar de maatschappelijke en economische betekenis van dansevenementen blijkt dat bedrijven in Nederland ruim twee miljoen euro besteden aan sponsoring (Schaap et al., 2009).
- vi.** Veel nieuwe dancefeesten werden georganiseerd in Amsterdam en omgeving: Awakenings (techno, 1997); Thunderdome (gabber, 1995); Mysteryland (oorspronkelijk gabber, 1993), Innercity (trance, 1999), Sensation Black (techno,

2000) en Sensation White (house, 2000) en Q-dance (hardstyle, 2001).

vii. Het betreft hier andere middelen als amfetamine, MDA, MDEA of de aanwezigheid van tripmiddelen LSD en DOB.

viii. De artsen rapporteerden bij de overgrote meerderheid van de gevallen dat er sprake was van milde symptomen en een mild verloop. De ziekteverschijnselen waren onder andere hoofdpijn, duizeligheid, angst, tandenknarsen, trillingen, misselijkheid, hartkloppingen, hoge bloeddruk en verwijde pupillen. In 7% van de gevallen was het beeld ernstig: hoge lichaamstemperatuur, ademhalingsdepressie, (sub)coma, uitdroging en stuiptrekkingen. In circa de helft van alle gevallen vond ziekenhuisopname plaats. Eén persoon stierf als gevolg van een zelfmoordpoging waarbij zowel ecstasy als cocaïne werd gebruikt.

ix. In de nota Stadhuis en house wordt onder andere uitgegaan van één EHBO'er op 750 bezoekers.

x. Het Unity project is gebaseerd op de principes van risico reductie en heeft als doel het minimaliseren van schade door alcohol- en/of drugsgebruik onder jongeren in het dance circuit en die grootschalige evenementen bezoeken (Noijen, 2005).